

DE ZANDLOPER

Kwartaalblad van de Vereniging Oud Ede

Historisch Museum Ede

1995 - 1

m. meeuwissen

Bedrijf: Frankeneng 102
Postadres: Amsterdamseweg 66
6712 GK Ede
08380 - 35050

meeuwissen
voor versheid, kwaliteit en service

CHOCOLATERIE

≡ Le Bâton ≡
Superieur

HOF VAN GELDERLAND EDE

G.C. Meeuwissen-de Wilde

de lekkerste winkel van Ede

ALLES VOOR DE DOE-HET-ZELVER

Autolakken
Draadmateriaal
Gereedschap
Verf
IJzerwaren

* Bezorgen
gratis

Hout Board Triplex
Wandplaten Schroten
Wandweefsel

Dit alles natuurlijk bij

DOE-HET-ZELF MARKT

ELBERT JANSEN V/H DE NOOY

KOLKAKKERWEG 65 - 67 - EDE - TEL. 08380 - 11680

* *Wij geven u een deskundig advies*

DE ZANDLOPER

Kwartaalblad van de Vereniging Oud Ede
23e jaargang nr 1 maart 1995

Van het bestuur

De jaarvergadering van onze vereniging zal op donderdag 30 maart worden gehouden. De leden ontvangen tijdig een uitnodiging met agenda en relevante stukken thuisgestuurd.

Wij hebben van de gemeente het verzoek ontvangen een themanummer van De Zandloper uit te brengen ter gelegenheid van vijftig jaar bevrijding. Tijdens een eerste gesprek bleek dat het om alle dorpen in de gemeente ging. Na een suggestie onzerzijds wordt nu, met instemming en medewerking van de "collegiale" verenigingen van Bennekom en Lunteren, een apart boekje samengesteld.

Nu weer eens iets over de kadastrale atlas van Ede. Het resultaat van de voorinschrijving viel tegen, als gevolg waarvan de kosten zouden uitstijgen boven het geraamde bedrag van rond 80 gulden. Dankzij een extra subsidie van de gemeente mag de uitgave toch binnen de komende zes maanden worden verwacht. Voorinschrijving (o.m. bij ons museum) is nog altijd mogelijk; u ontvangt in dat geval een korting van tien gulden en bovendien wordt uw naam in de atlas vermeld.

Op bescheiden schaal zijn we begonnen met een ledenwerfactie. Het gaat er daarbij om dat we de beschikking krijgen over adressen van Edenaren (en anderen!) die nog geen lid van onze vereniging zijn en van onze kant kunnen worden benaderd. Voor onze speurtocht naar namen en adressen hebben we de medewerking van onze leden nodig. Vandaar de bij dit nummer van De Zandloper gevoegde brief. Goed lezen s.v.p. en graag zo snel mogelijk reageren.

DE ZANDLOPER is het orgaan van de Vereniging Oud Ede

- * Het dagelijks bestuur van de Vereniging Oud Ede bestaat uit mevrouw H.A. Blaauw-De Wit (voorzitter), de heer D. van Veldhuizen (secretaris) en de heer E. Jansen (penningmeester)
- * De contributie bedraagt 20 gulden per jaar, te voldoen door storting op giro 353.42.68 van penningmeester Vereniging Oud Ede te Ede
- * Het Historisch Museum Ede (Museumplein 7, 6711 NA Ede, tel. 08380-19554) is open 's middags van twee tot vijf uur, op zondagen tot vier uur. Op maandagen is het museum voor het publiek gesloten.
- * Conservator van het museum is drs. Dirk Jan List
- * Redacteuren van De Zandloper zijn de heren Auke Cloo (eindredacteur a.i.), Jaap W. Top, Gosse H. Stel, J.B. Spiegelenberg en J.E.C. van der Linden
- * Adres voor vereniging, museum en orgaan: Museumplein 7, 6711 NA Ede, tel. 08380-19554
- * Productie van het blad: Drukkerij Frouws te Ede

Meldingen uit Historisch Museum Ede

Schenkeningen

We hebben het afgelopen jaar weer tal van fraaie schenkingen ontvangen, zoals een dolkspits uit het Neolithicum via de heer W.G. Bos (in dit nummer van De Zandloper meer daarover), 19de eeuwse bijbels van de Nederlandse Hervormde Gemeente van Ede, een galajapon van Calluna 38 (1994) van mevrouw S.E. Hes en vier plakboeken over "het gas" over de jaren 1949-1987 van de heer W. Veerman, voorheen adjunct-directeur van het gemeentelijk gasbedrijf. Alle gulle gevers onze oprechte dank. Erkentelijkheid zijn we tevens verschuldigd aan degenen die gehoor hebben gegeven aan onze oproep om voorwerpen in bruikleen te geven voor onze expositie betreffende herdenkingen (luchtlandingen, bevrijding).

Minder bezoek

Vorig jaar was het museumbezoek bepaald niet slecht, maar het bleef beneden de raming. Het aantal van het jaar daarvoor (ruim 4500) werd niet gehaald, de teller bleef in de buurt van 4000 steken. De relatieve achteruitgang was vooral te wijten aan het voor musea iets te mooie zomerweer. Bij temperaturen boven de 30 graden Celsius richt men zijn belangstelling op andere zaken.

Boeiend

Zonder enige twijfel wordt 1995 een boeiend museumjaar. De expositie "Van sikkel tot combine" over de landbouwgeschiedenis van Ede trok flink wat belangstelling.

De eerste expositie van dit jaar hield verband met de Oude Kerk in het centrum van Ede. Het bijzondere gebouw dat door alle jaren heen de interesse heeft gehad van professionele en amateurschilders, vormt

bij alle veranderingen van de laatste tijd nog een monumentale markering van de oude dorpskern.

Gedurende de maanden april, mei en juni zal de herdenking van de bevrijding centraal staan. Verschillende thema's uit de bezettingstijd en de bevrijding van Ede zullen worden belicht. We proberen onderwerpen te selecteren die in andere musea niet aan bod komen.

De zomerexpositie is geheel gewijd aan de aanleg van de spoorlijnen in Ede, 150 jaar geleden. Het gaat om de spoorweg die Ede mogelijkheden bood uit te groeien tot de gemeenschap die het thans is. Het begon met de komst van de kostscholen en de vakantiegangers, daarna volgden het garnizoen en de industriële bedrijvigheid, in welk verband zeker de Enka/Akzo moet worden genoemd.

Natuurlijk zal het museum ook stilstaan bij "Zestig jaar Heideweek", waarvoor van verschillende kanten medewerking is toegezegd. De lezers die nog in het bezit zijn van oude programmaboekjes, foto's en andere zaken in relatie met vroegere heideweken, krijgen bij dezen het verzoek een en ander in bruikleen of via een schenking aan te bieden. In dit nummer van De Zandloper staat een artikel over Zestig jaar Heideweek.

Derde fase

In maart is de derde fase van de herinrichting van het museum voltooid. Het betreft (a) een uitvoerige opsomming van bewoners van Ede in 1831 met naam, adres en belastingaanslag (hierbij een mooie kaart van Ede uit dat jaar), (b) een zuil met foto's van een dertigtal kerken in Ede, (c) een beschrijving met afbeeldingen van de buurten in Ede.

Edese Heideweek heeft, met vaak vallen en opstaan, de zestig jaar gehaald

De dit jaar te houden Heideweek verdient extra tromgeroffel en trompetgeschal. Het festijn werd zestig jaar geleden voor het eerst georganiseerd en heeft zich, tot verwondering van sceptici, staande weten te houden. Er waren wat onderbrekingen in de reeks, als gevolg van oorlogs- en andere buitengewone omstandigheden, maar dat mag voor dit jaar de pret niet drukken. Het instituut Heideweek bestaat in elk geval zestig jaar. En er wordt hard gewerkt om dat jubileum met fanfares te vieren.

Er zijn nog verscheidene Edenaren die aan de eerste Heideweken herinneringen hebben. Krijgt men hen daarover aan de praat, dan gaan ze meteen vergelijken. Natuurlijk, vroeger was alles anders. Ook het opzetten

van een Heideweek. Zo hoorden we van de heer H.R. van Rooijen, trouw lid van Oud Ede, dat vóór de eerste Heideweek, die van 1935 dus, in het dorp verscheidene avonden werden benut voor het aanbrengen van versieringen. Telkens na zo'n activiteit togen de werkers het dorp in. Ze kwamen gaandeweg in de juiste stemming door hier en daar aan een kelkje te nippen. Kosten: acht cent per borrel. Behalve in Buitenzorg, daar rekende men vijftien centen. Een enorme publiekstrekker in die eerste Heideweek vormde een boerenbruiloft, vanuit het toenmalige gemeentehuis aan de Notaris Fischerstraat (toen nog Grootestraat). Die bruiloft werd zo'n succes dat men er een paar dagen later een reprise van gaf.

Een praalwagen tijdens de eerste Edese Heideweek, die van 1935. Rechts vooraan zittend op de foto David de Nooy. De foto werd genomen voor drogisterij Het Gouden Kruis in de Grootestraat (Foto: N.W. Mens).

Een kinderfeest tijdens de Heideweek van 1938 in het Openluchttheater (Foto: archief Historisch Museum Ede).

Nadien zijn in tal van andere plaatsen boerenbruiloften georganiseerd.

Nog even blijven we luisteren naar de heer Van Rooijen. De eerste Heideweek na de Tweede Wereldoorlog zal hij nooit vergeten. Bij de opening in het openluchttheater werd bij toeval een zitplaats naast de zijne bezet door een aantrekkelijke dorpsgenote. Zij werd later zijn echtgenote – en is dat nog. Zo schijnt in menige Heideweek een basis te zijn gelegd voor amoureuze euforie. Maar dáárvoor werd het evenement niet opgezet. De Heideweek moest als een toeristische trekker fungeren, een festijn voor gast en buur. Het sprak vanzelf dat het welslagen afhing van de inzet van de Edenaren – en daar heeft het in de beginjaren bepaald niet aan ontbroken.

Heidens

Feitelijk weet niemand precies wie in 1935 het voortouw voor het houden van een Heideweek heeft genomen. Voorzitter van

de plaatselijke VVV was de heer F. Smid, directeur van het kantoor Ede van de Geldersche Crediet Bank. De aanwezigheid van het openluchttheater werd toen en later steeds benut; daar zijn voorstellingen gegeven voor duizenden belangstellenden. Gedanst werd er in de Apollohal, een oude machinehal achter het hotel Welgelegen bij het station Ede-Wageningen. Maar weinig Edenaren voegden zich in de rij van organisatoren. Werd in de kerken niet de Heideweek bestempeld als een heidens feest? Dat oordeel klonk in latere jaren heel wat gematigder, met name toen de organiserende stichting een oecumenisch samenzijn tot onderdeel van het programma maakte.

De Edesche Courant besteedde altijd kolommenbreed aandacht aan de Heideweek. In een editie uit 1936 lezen we dat in dat jaar onder meer bloemencorso's werden gehouden met prijzen voor fietsen, costuums en karretjes; ook was er een tweedaagse wandeltocht rondom Ede en

verder de opvoering van een fraai openluchtspel ("Willemine van Ede"). In dezelfde krant stond een ingezonden stuk van een anonieme automobilist; de man ergerde zich eraan dat hij niet kon opschieten in het Heideweek-vierende Ede. We citeren: "Vroolijk blazend marcheert het muziekcors door de straten. Daarachter hebben zich verenigingen aangesloten en geheel aan het einde paradeeren Edenaren. Moeizaam optrekkende auto's probeeren hun snelheid aan te passen aan het tempo van den stoet." Enfin, de man kon het moeilijk verkroppen dat niet de politie "maar een man in burger op de auto toespringt en den bestuurder op onaangename toon beveelt zich naar rechts te begeven. Van niet-geuniformeerde klerken mag men in de allereerste plaats kennis verwachten van manieren tegenover vreemdelingen. Het jongmensch had beter gedaan den automobilist een anderen weg te wijzen waardoor deze niet zooveel hinder van de feestvierderij had ondervonden."

Nieuw begin

In 1939 waren alle voorbereidingen voor de vijfde Heideweek getroffen, maar in verband met de mobilisatie ging het feest niet door, en in de daaropvolgende oorlogsjaren natuurlijk evenmin. In 1946 pakte men de draad weer op. Laten we eens appèl houden onder de organiserende VVV-bestuurders van toen: voorzitter Willem van Otterlo, Evert Jan Roelofsen, David de Nooy, Bertus Pietersen (van Buitenzorg), G.W. Jansen en de AKU-medewerkers Dirk den Hartog en Willem Driessen. Het werd meteen daverend feest. Ook het jaar daarop trouwens, toen de operette "Der Zigeunerbaron" onder recordbelangstelling werd opgevoerd.

Ter gelegenheid van het jubileum van de 50-jarige regering van Koningin Wilhelmina en de inhuldiging van haar dochter, zijn in Ede op uitgebreide schaal feestelijkheden gehouden waarin het programma van

Adrie van Bockhove was in 1946 de eerste na-oorlogse Heidekoningin.

de Heideweek was opgenomen. Sprekers in het openluchttheater waren comitévoorzitter D. Pereboom en burgemeester J.J.G. Boot. Aan een "bonte avond" werkte o.a. Kees Pruis mee. Bepaald groots was de historische optocht met tientallen praalwagens.

Edenaren loven nog altijd de bijzondere inzet van gemeente-ambtenaar Evert van Spankeren in diens kwaliteit van VVV-directeur. Hij was het die Marian de Koning (een filmster) uit Rome liet komen en haar tot Heidekoningin bevorderde. Nog meer namen zijn die van G.W. Bos (erelid Oud Ede), K. Hylkema en I. Keekstra. Zij waren het die een einde maakten aan een Heideweek-loos tijdperk ('61-'64) en twee jaar voor de bekende activiteiten zorgden. Daarna was het stil tot en met 1974; toen ging Storebest-directeur Adri de Jonge aan de slag. Opnieuw voor twee jaren. Er waren wel wat alternatieven, zoals

een stoomdag en het "gouden" garnizoensfeest, maar de Heideweek-fut was eruit. Niet voor altijd gelukkig, want van 1978 af is de Edese Heideweek een vast gebeuren. Dat is vooral te danken aan de inspirerende werkzaamheid in den beginne van de toenmalige VVV-directeur Cees van Barneveld.

En Wil dan?

Schrijvend over de Heideweek komen we in de verleiding nog veel meer namen te noemen. We dienen ons echter te beperken. En Wil van Mieghem dan? Zeker, die mogen we bepaald niet vergeten. Sinds 1978 is de man uit Zeeuws-Vlaanderen sterk bij de Heideweek betrokken. Hij is in Ede prins Carnaval geweest, richtte de vereniging Knoll'n Droll'n op en trok de aandacht van de VVV-directeur, die om een chauffeur voor de heidekoningin verlegen zat. Wil wilde dat best voor een jaartje doen. Hij is het nòg, hoopt zelfs het vierde lustrum te kunnen vieren. Men doet Van Mieghem evenwel onrecht wanneer men alleen aan zijn functie als chauffeur denkt.

Wil van Mieghem, een van de drijvende krachten achter het Heideweek-gebeuren.

Hij is namelijk ook bestuurslid van de Stichting Heideweek, ontpopt zich telkens weer als een onstuitbare "aanjager" van de feestelijkheden, en is bovendien een uiterst charmante hofdignitaris. Niet voor niets werd hij verblijd met een boekwerk waarvoor vroegere heidekoninginnen en -prinsessen foto's en artikelen leverden over een periode van vijftien jaren. Nog altijd onderhoudt Wil goede contacten met koninginnen-van-weleer.

Ruimhartig gesteund door zijn vrouw Ria heeft de heer van Mieghem zijn werk altijd met veel plezier gedaan. Naar zijn idee mag de Heideweek nooit verdwijnen; het is veel meer dan zomaar een folkloristische oprisping, vindt hij. De publieke belangstelling mag niet altijd even groot zijn, over het geheel genomen lopen jaarlijks vele duizenden uit voor het feest. In dit verband noemt Van Mieghem het erg jammer dat van de vroegere buurtfeesten weinig is overgebleven. Alleen de Bospoort speelt nog met verve mee.

Belangrijke onderdelen van het programma zijn in de ogen van Wil van Mieghem de openingsavond in "de kuil" en vervolgens – ook daar – de oecumenische bijeenkomst. De eerste werd zelfs bijgewoond door Van Agt (toen minister-president) en diens echtgenote. De diensten moeten evenwel, meent Van Mieghem, niet te zwaar worden; je moet er thuis nog over praten. Hij hecht ook erg aan sociale kanten rond het Heideweek-gebeuren: de bezoeken bijvoorbeeld van de Heidekoningin aan verzorgings- en andere tehuizen zijn steeds weer een succes. Het is bestuurslid Van Mieghem vaak opgevallen dat oudere Edenaren maar ook veel jongeren erg gesteld zijn op het instituut Heideweek. Daarom moeten er niet te veel varianten in het programma worden aangebracht, in Ede noch in de andere dorpen.

"Nationaal"

Er is een tijd geweest dat de Edese Heide-

week werd aangekondigd als Het Nationale Midzomerfeest op de Veluwe (zie o.m. het programmaboekje van de 15e Heideweek, toegespitst op 60 jaar VVV-Ede). Niet wat overdreven, zo'n kreet? De heer Van Mieghem: "Een tikkeltje misschien, maar wat geeft het? De Heideweek is zonder meer uniek. Ik ben ervan overtuigd dat plaatsen als Apeldoorn en Arnhem het festijn overnemen als we er in Ede mee stoppen."

Grote bedrijven in Ede doen van harte mee bij de sponsoring van de Heideweek. Te betreuren is het in dit verband dat winke-

liers (in het bijzonder filiaalbedrijven) het laten afweten. Het bestuur hoopt dat in dit jubileumjaar van diverse kanten wat extra's wordt gedaan om de Heideweek glans te geven. Er wordt gewerkt aan een goed programma, maar verder laat de heer Van Mieghem daarover niets los.

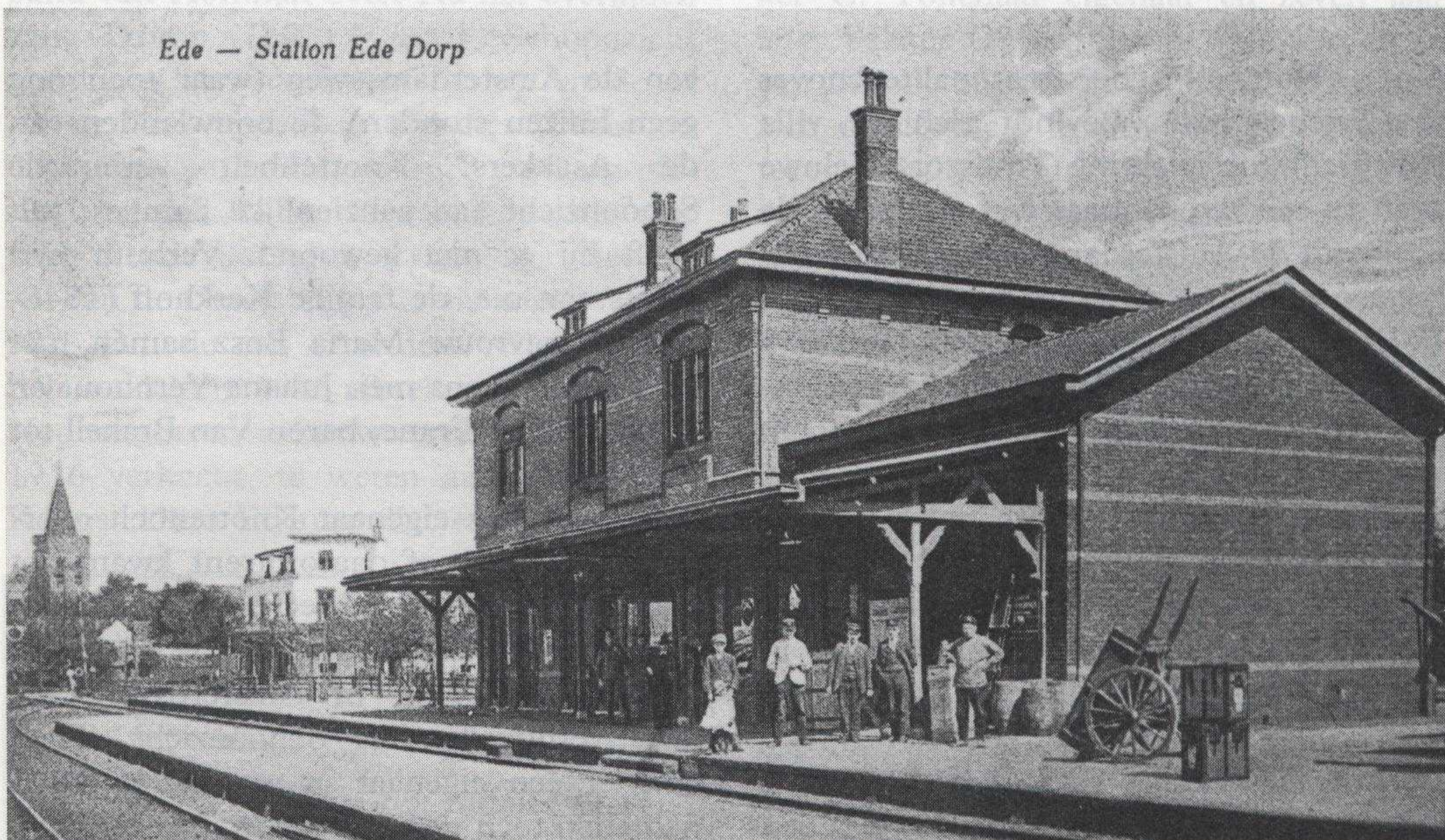
Zeker is dat het Historisch Museum Ede ruimte reserveert voor Zestig Jaar Heideweek. Conservator Dirk-Jan List probeert daar nu al de nodige spullen voor binnen te halen, hoewel er in het museum al heel wat aanwezig is. A.C.

Oud Ede blij met stationsgebouw

Waar blijft de tijd? De Vereniging Oud Ede heeft nu alweer twintig jaar de beschikking over het uit 1902 daterende NS-stationsgebouw Ede Centrum, waar het Historisch Museum Ede in gevestigd werd. Sindsdien is daarbinnen heel wat gebeurd en pas

onlangs werd de derde en voorlopig laatste fase van de werkzaamheden afgesloten.

Oud Ede heeft profijt gehad van het veranderde inzicht bij de Spoorwegen met betrekking tot het domweg vernietigen van oude stationsgebouwen. In de jaren tachtig

De achterzijde van het NS-gebouw in 1925. Het loodsgedeelte rechts op de foto is in latere jaren veel groter geworden (Foto: archief Historisch Museum Ede).

is men zich in Utrecht gaan bezinnen op de mogelijkheid van hergebruik van gebouwen met een beeldbepalende of cultuurhistorische waarde. Al eerder waren uiteraard veilig gesteld de officieel beschermde NS-monumenten, maar nu was men – vooral als gevolg van hevige kritiek uit de hoek van Heemschut – bereid ook andere gebouwen uit slopershanden te houden. Het beleid bij NS werd meer genuanceerd, zoals werd uiteengezet in het orgaan van de Bond Heemschut door ir. C. Douma, chef van de gebouwenafdeling van de Spoorwegen. In sommige gevallen moest een haveloos station (Zaandam, Gouda) dan wel een te klein station (Assen) plaatsmaken voor nieuwbouw, in andere gevallen was vervanging noodzakelijk omdat het gebouw niet optimaal (meer) werd gebruikt. Voor stationsgebouwen die behouden zouden kunnen blijven, golden tal van voorwaarden.

Het betrof dan in het bijzonder gebouwen die NS niet meer voor eigen exploitatie nodig had. Verhuur werd mogelijk gemaakt aan gemeenten of verenigingen die er een zinvolle bestemming aan konden geven. De cultuurhistorische waarde moest vaststaan; daaronder kon ook begrepen worden de stedenbouwkundige betekenis van het pand in het stadsbeeld.

Hoe het zij, in de gemeente Ede vielen twee stationsgebouwen in de termen voor behoud: de stations Lunteren en Ede Centrum. Daar bevinden zich nu respectievelijk een galerie en het Historisch Museum Ede. Wat dit laatste betreft, dus al twintig jaar. Ir. Douma noemde in zijn artikel in Heemschut nog wat Gelderse voorbeelden: Vorden (groepspraktijk tandartsen), Wolfheze (buurtwinkel) en Winterswijk (sportschool). Alle genoemde stationsgebouwen bevinden zich aan bestaande NS-lijnen.

Schoonzicht bleef niet lang Schoonzicht

Aan de Notaris Fischerstraat, pal tegenover het Fischer Huis, bevindt zich de villa Dorpzicht (de stichting Thuiszorg Veluwe heeft er een zetel), maar wat verder op de hoek van de Amsterdamseweg stond vroeger een huis met de naam Schoonzicht. In 1841 stond het op naam van Frederik Knottenbelt, een in Amsterdam woonachtige rentenier. Hij had het pand gekocht van Willem Janssen, landbouwer te Ede, die het in 1832 op zijn naam had. Knottenbelt liet het huis in 1843 afbreken (hij vond het kennelijk te klein) en een paar jaar later verscheen ter plekke een nieuw pand, in een akte omschreven als een fraai herenhuis.

De eigenaar moet het zelf de naam Schoonzicht hebben gegeven. Dat was een voor de hand liggende naam, want vanuit een der ramen zag men aan de overzijde

van de Amsterdamseweg (waar toen nog geen huizen stonden) de bouwlanden van de Asakkers. Knottenbelt verhuurde Schoonzicht aan aanzienlijke families; zelf heeft hij er niet gewoond. Verhuur had plaats aan o.a. de familie Kerkhoff (1848-1849), mevrouw Maria Bosz samen met achtereenvolgens mej. Juliana Vernhout en Jacob Willem Franc, baron Van Brakell tot rond 1881.

Inmiddels was eigenaar Knottenbelt overleden; in 1861 of daaromtrent kwam het pand op naam van zijn echtgenote, die het in 1875 verkocht aan Christiaan van Eeghen, koopman in Amsterdam. Ook deze verhuurde villa Schoonzicht. Toch ging er een eigenaar in wonen. In 1890 namelijk, toen de overdracht plaatshad aan Dirk Hoffman, kandidaat-notaris te Ede. Medebewoner werd Frederik Tromp, oud-

Toen heette de Amsterdamseweg nog officieel de Lunterensche straat. Helemaal achteraan rechts is nog iets van villa Schoonzicht te zien (Foto: Historisch Museum Ede).

minister van marine. Deze nam in 1896 het pand van Hoffman over. Na het overlijden van Tromp (1901) werd Schoonzicht eigendom van mevrouw Tromp en de in Amsterdam wonende families Prins en Claasen. Die hebben er niet erg lang plezier van gehad, want nauwelijks drie jaar later diende de Edese rentmeester Anthonie van de Craats zich aan als koper van de villa. Om de een of andere reden liet hij Schoonzicht in 1905 afbreken.

Het vrijgekomen bouwterrein werd pas in 1916 verkocht, te weten aan bakker Jan Koops. Deze Edenaar liet er een bakkerij

met woning neerzetten. In 1939 werd bakker C. Tollenaar eigenaar en zeven jaar later bakker G. Hardeman. We zijn zo in een periode beland die de meeste Edenaren zich ongetwijfeld herinneren. Het pand is tegenwoordig in huur bij de familie J. van der Poel, die er brood bakt en ook een cafetaria heeft. En als we toch zoveel namen noemen, wil ik er ook graag die bij hebben van de heer J.G. Hartgers die me veel gegevens heeft verstrekt voor het samenstellen van dit stukje.

G.A. Ossenkoppele

*De Zandloper wordt steeds beter gelezen
en steeds vaker geciteerd.*

Leden ontvangen het blad gratis.

*Wéér een reden om vrienden en burenen te interesseren
voor het lidmaatschap van de Vereniging Oud Ede!*

Zijn Hessenwegen misschien ouder dan de weg naar Rome?

Vanaf de Ginkel loopt de Hessenweg over de Edese heide langs de Driesprong. Vóór de Driesprong was een afslag van een weg naar Hattem en bij dit kruispunt kon de reiziger kiezen tussen de weg over de Goudsberg langs Meulunteren, richting Barneveld, en die via Doesburg langs de kerk van Lunteren, richting Amersfoort. Deze drie routes zijn terug te vinden op het zuidelijk deel van de kaart van Van Geelkercken van 1639 (zie pag. 11).

Prehistorische boeren op zoek naar weidegronden

Uit de grond waarop vroeger grafheuvels werden opgeworpen kunnen archeologen afleiden onder welke omstandigheden geleefd werd. Door het onderzoek van pollen (stuifmeel) kan men zelfs nagaan welke planten en bomen overheersend waren. Daardoor weten we dat de prehistorische bewoners die hun doden een standvoetbeker meegaven veeboeren moeten zijn geweest. Op de Veluwe zijn hun grafheuvels op drie plaatsen geconcentreerd, namelijk in de omgeving van Hattem langs de IJssel, in de buurt van Ermelo, en langs de Ginkelse en Renkumse beek.

Als de zandgronden leeggegeten waren, konden die boeren hun vee laten grazen in de rivierengebieden, op de uitgestrekte venen van de Gelderse Vallei, op delen van de vroegere Zuiderzee en in Noord-Holland. Aan de herders die op drooggevalle delen van de Zuiderzee hun kudden weidden, herinnert de naam Harderwijk, de wijkplaats van de herders.

Noord-Holland werd tot ca. 1500 v. Chr. wel als weidegebied gebruikt, maar niet of ternauwernood bewoond. Vermoedelijk hadden de boeren of hun herders daar alleen hun zomerkwartier en gingen ze 's

winters naar hun hoog en droog gelegen winterkwartieren. Noord-Holland was over land moeilijk bereikbaar; op oude kaarten is te zien dat het meer water dan land omvatte. Sommige delen van de route moesten per boot worden afgelegd.

Kleine Zuiderzeehavens

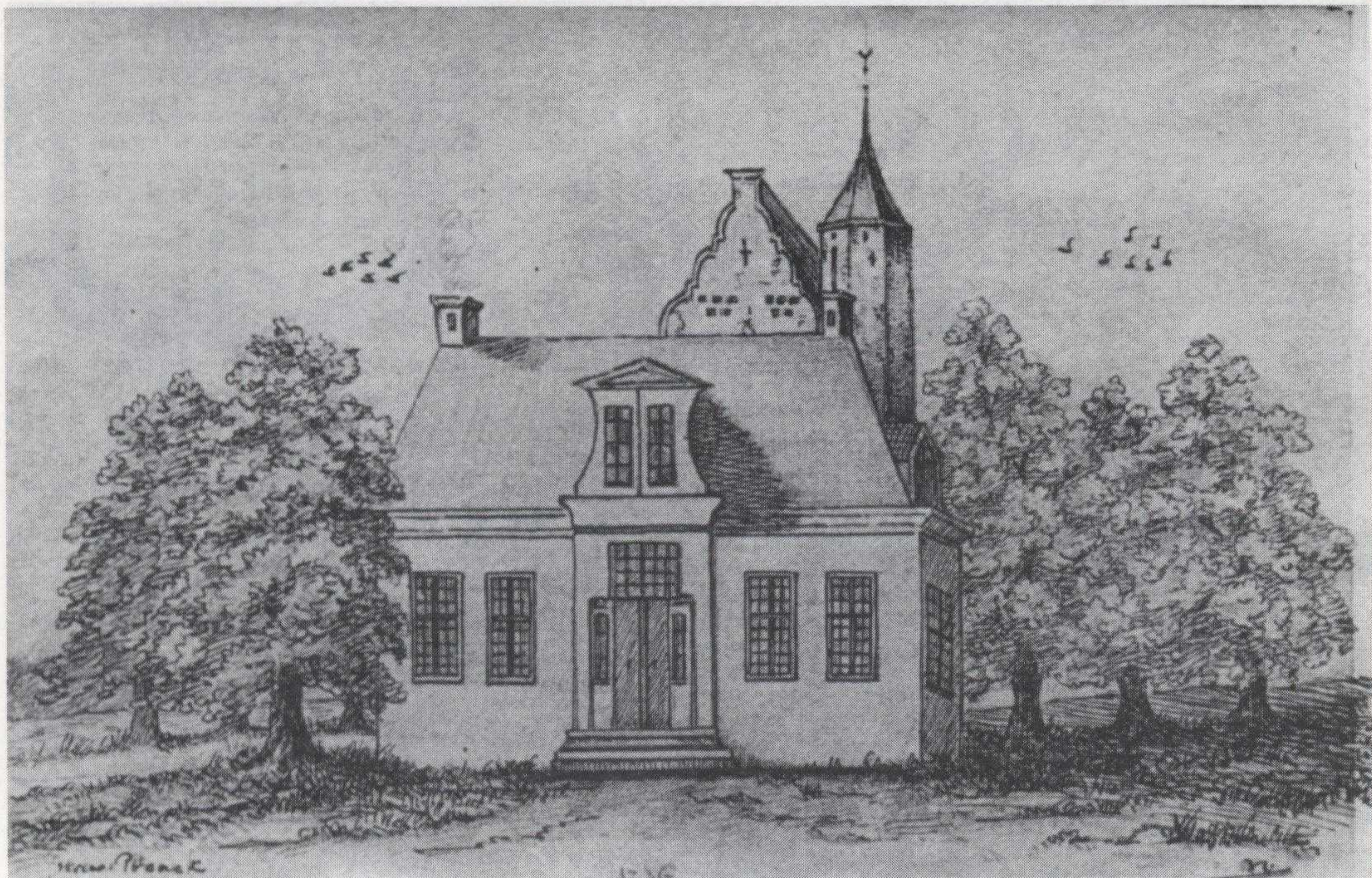
Noord-Holland ontwikkelde zich tot een gebied van vissers en veeboeren. We behoeven maar te denken aan Edam, een stad die ouder is dan Amsterdam en al vroeg tot welvaart kwam. Vanuit een aantal plaatsen aan de Zuiderzee kon men oversteken naar Noord-Holland. Zo weten wij van Oud-Naarden dat de stad al in 968 bestond en van de 12e tot de 13e eeuw tot bloei kwam. De stad werd in 1348 of 1350 door de bisschop Jan van Arkel verwoest. Muiden werd wel beschouwd als de haven van de stad Utrecht. Andere plaatsen van betekenis waren Eembrugge en Bunschoten. Deze twee plaatsen werden respectievelijk in 1355 en in 1426 grondig verwoest, te weten Bunschoten door de Geldersen. Van dergelijke verwoestingen konden Nijkerk en Harderwijk profiteren. Maar rond 1494 werden alle dorpen rond Nijkerk en Putten binnen vier jaar twee keer platgebrand en dat gebeurde in 1502 en 1517 nog eens.

Een andere reden van verval van een haven kon verzanding van de haven of verandering van het type schepen zijn. Zo was de haven van Harderwijk in staat om de dieper liggende koggeschepen te ontvangen en Nijkerk niet.

Naast de genoemde havensteden waren Utrecht en, na de 14e eeuw, Amsterdam de belangrijkste centra en dus einddoelen van reizigers en handelaren. Handelaren zoals de Hessen, die hun aardewerkpro-

Rechterhelft van een historische kaart van de Veluwe van Nicolaes van Geelkercken. Op deze kaart zijn de in dit artikel beschreven wegen verdikt aangegeven.

Afb. 1. Kasteel Hackfort in 1736 (tekening van C.A. Nairac naar een gravure door C. Pronck).

dukten onder andere naar Nederland brachten. De Hessen komen al sinds 1870 niet meer, maar op de Amsterdamse Noordermarkt is nog steeds een potten-en pannenmarkt.

De weg van de Ginkel naar Ermelo en Harderwijk

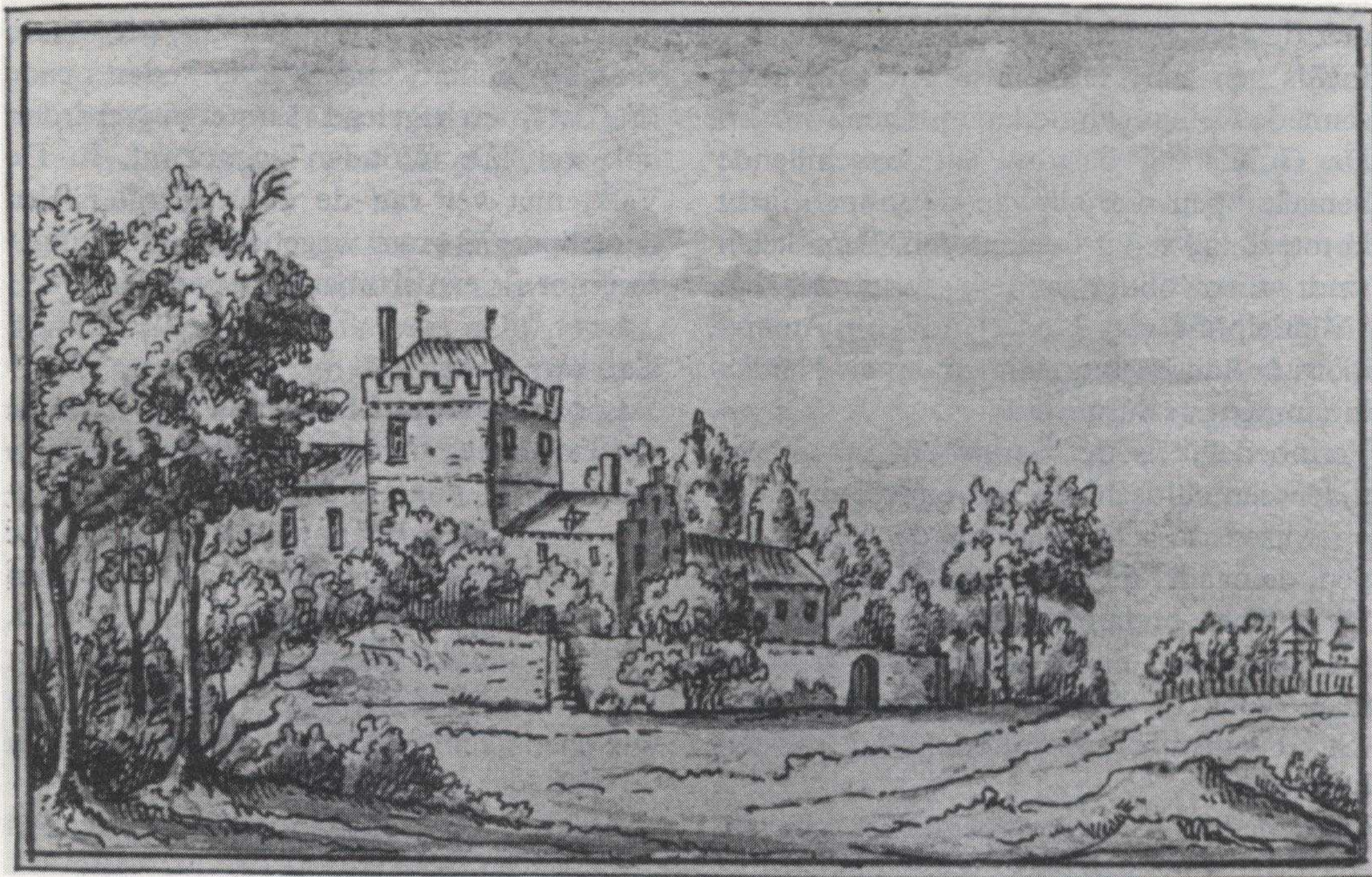
Op de historische kaart uit 1639 van Van Geelkercken loopt een weg langs de Driesprong, Meulunteren, Barneveld, Ermelo naar Harderwijk. De weg van de Ginkel tot aan Barneveld staat bekend als Hessenweg en loopt over de Goudsberg.

Bij Barneveld stond langs de weg naar Ermelo het kasteel Hackfort, op de plaats waar later het kasteel De Schaffelaer zou worden gebouwd (zie afb. 1). Vandaar ging de weg langs Voorthuizen, een plaats die vermoedelijk pas in 1334 is ontstaan, toen geërfden hun velden van Reinoud II voor 100 ponden kochten. Maar er zou al in 1031 een kapel in Voorthuizen hebben

gestaan, die ressorteerde onder de kerk van Putten. Voorthuizen ontleent zijn naam aan een doorwaadbare plaats (voorde); er zijn ook al heel vroeg rijke archeologische vondsten gedaan. Dichtbij de doorgaande weg zijn de "zandbergen". Vandaar gaat de weg naar Putten, dat eveneens een rijke prehistorische geschiedenis heeft, en daarna verder naar Ermelo. Op veel plaatsen langs deze weg hebben vroeger grafheuvels gelegen. De naam Ermelo is afkomstig van de god Irmin, een andere naam voor Tiwaz of Tyr, de god van de hertogen. Dat zou erop kunnen wijzen dat er in Ermelo in de prehistorische tijd voor de Veluwe beslist werd over oorlog en vrede. Vermoedelijk hebben de Romeinen juist daarom in Ermelo enige tijd een legerkamp gehad. Tenslotte leidt de weg verder naar Harderwijk.

De weg van Barneveld naar Nijkerk

Vanaf Barneveld liep er een weg recht-

Afb. 2. De Glinthorst in 1735 (tekening door C.A. Nairac).

streeks naar Nijkerk. Uit de Edese geschiedenis is bekend dat de "schapenkoningen" van Deelen hun wol langs de Hessenweg vervoerden en vanuit Nijkerk lieten verschepen. Hun aanwezigheid en belangrĳheid in vroeger tijden is nog op monumenten in Nijkerk te vinden. Op de kaart van 1639 staat aangegeven dat Sluis de haven van Nijkerk moet zijn geweest. Het lijkt wel alsof de havens aan de oostzijde van de Zuiderzee – dus ook Stavoren – veel last van verzanding hebben gehad.

De weg van de Driesprong richting Amersfoort

Vanaf de Driesprong kon de reiziger ook via Doesburg gaan. Men ging dan vermoedelijk via de Molenweg naar Lunteren. Ten oosten van de Molenweg lag de boerderij Groot Beetrum. Vervolgens ging de weg langs de Walderveense molen naar De Glindt en Achterveld. In De Glindt stond vroeger een versterkt huis, Glinthorst (zie

afb. 2); ook in Achterveld stond er één. Het waren havezaten van grote omvang met een toren en omringd met muren en grachten. De weg is op de kaart verder te volgen tot aan kasteel Stoutenburg in Utrecht, maar wordt dan vaag. Het is mogelijk dat de weg een opmerkelijk scherpe afslag naar de monding van een rivier bij Hulkestein heeft gemaakt, maar hij kan ook hebben doorgelopen naar of langs Amersfoort. Amersfoort is ontstaan bij een doorwaadbare plaats (een voorde) in de Eem (die vroeger Amer heette).

De Goudsberg

Het traject van de Hessenweg over de Goudsberg moet vroeger een buitengewoon moeizame route zijn geweest. Langs deze route lagen nogal wat grafheuvels. Bovenop de Goudsberg waren ook enkele, waaronder die van een bronswerker, die als grafgift zijn gereedschap meekreeg. Rondom de kruising van de Meulunterseweg

met de Hessenweg zijn zogenaamde Celtic Fields en een Germaanse put gevonden, alsmede resten van nederzettingen.

De Goudsberg bestond uit verschillende heuveltoppen. Op elk van de toppen, acht in totaal, lag een grote keisteen. Deze keien vindt men onder andere terug bij het "Middelpunt van Nederland", in Amersfoort, in Sonsbeek te Arnhem en als Nairac-monument in Barneveld.

Vermoedelijk is de Goudsberg in vroeger tijden een cultisch centrum geweest. Daarop wijzen de acht keien op de heuveltoppen, de naam "de Lindeboomsberg" en het feit dat het, ondanks de hevige bestrijding, tot tachtig jaar na de hervorming geduurd heeft voor de St. Antoniusbedevaarten (St. Toenistochten) in Lunteren werden beëindigd.

Opmerkelijk is de overeenkomst van de

naam Lunteren met "Lundr", de naam voor een heilig woud, waarin "eden op de ring" werden afgelegd. Lunteren werd dan ook wel "De Wouden" genoemd. In De Valk, niet ver van de Goudsberg, is een dergelijke, 78 gram wegende gouden ring – zo groot als een armband – gevonden.

Een uur gaans

De postwagen, in feite een zware reiskoets, deed over het traject Amersfoort - Lunteren in 1787 nog altijd vijf uur. De reiswagen stopte dan bij hotel Floor. Op oude kaarten worden vaak afstanden in "uren gaans" aangegeven. Er gaan, bijvoorbeeld, 1500 Rijnlandse roeden in een uur gaans. Door omrekening is vast te stellen dat een uur gaans gelijk staat met een afstand van 5651 meter.

J.J.G. van der Pol

In 1901 was alles anders in Ede

De huidige gemeenteraad van Ede is de laatste die - onvoorziene ontwikkelingen voorbehouden - in deze eeuw een volle periode van vier jaar functioneert. Van dat historische feit maakte tijdens de algemene beschouwingen betreffende de begroting-1995 melding de voorzitter van de D66-fractie, mevrouw drs. C. Stegenga-Felt-huis. De volgende zittingsperiode van de raad zal overgaan naar de 21ste eeuw.

Het genoemde raadslid is in oude gemeentelijke stukken gedoken om wat vergelijkingen te kunnen maken met Ede-nu. Ze stelde vast dat er in 1901 bijvoorbeeld nog geen algemeen kiesrecht was. Slechts een beperkt aantal mannen (vrouwen kwamen er niet aan te pas) mocht een stem uitbrengen of zich beschikbaar stellen voor een raadszetel. Het algemeen kiesrecht werd pas in 1917 ingevoerd, maar toen moesten de vrouwen nog twee jaar wachten.

Uit het financiële overzicht van 1901 blijkt, zo ontdekte mevrouw Stegenga, dat de gemeente Ede 89.000 gulden had ontvangen en 83.000 gulden besteed; een aardig positief saldo derhalve. Toch moet de begroting over 1901 een negatief beeld hebben gegeven. Een opmerkelijk onderdeel: de kosten van openbare veiligheid bedroegen 1688 gulden. Een voorstel om de jaarwedde van de veldwachter te verhogen werd afgewezen, want er waren volgens de burgemeester geen geldmiddelen voor. Toen dus ook al niet.

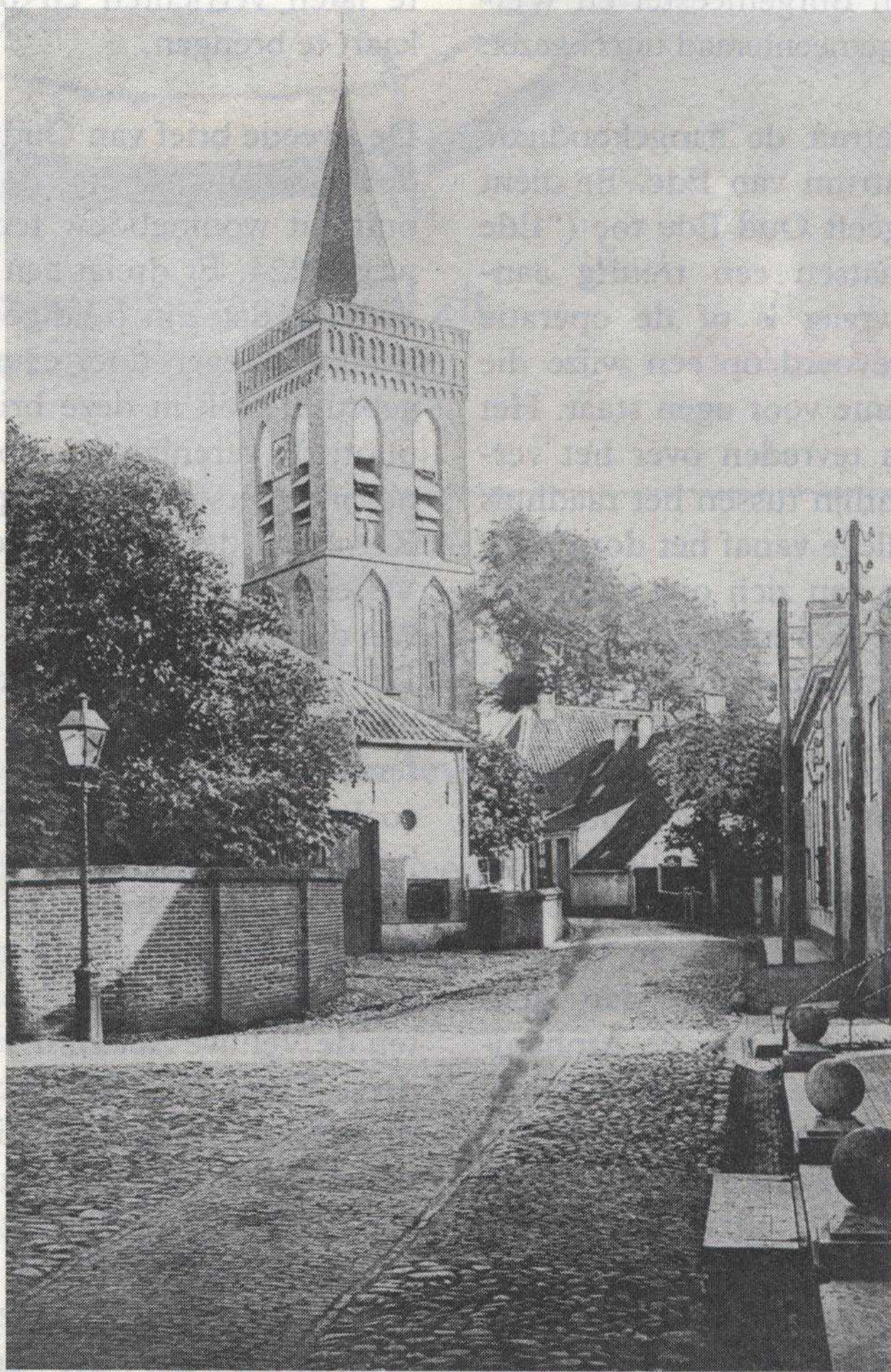
Het voorstel om het Torenstraatje (zo heette het toen) te verharden en de Molenstraat te beklinkeren vanaf de spoorlijn tot aan de Telefoonweg (met ph) werd wel gehonoreerd, tenminste zodra de geldmiddelen het zouden toelaten. Opvallend is dat ook toen al enkele subsidies in de begroting te vinden waren. Het Armenwezen, inclusief de

verpleging van behoeftigen en krankzinnigen, kreeg 4600 gulden. De drie bewaarscholen mochten samen op 2500 gulden rekenen. Daarmee was het afgelopen in subsidie land.

In 1902 gingen de grootste uitgaven naar onderwijs (eenderde van de begroting), ook destijds al een post die veel geld opeiste. Op 3 september van het genoemde jaar werd de gemeenteraad uitgebreid en gingen men op voorstel van de voorzitter over tot

“eene loting der plaatsen”.

Mevrouw Stegenga in haar betoog: “Wat wij uit dat alles kunnen leren is, hoe complex het werk van de gemeente en dus ook van de raadsleden is geworden. Of moeten we zeggen: hoeveel ingewikkelder de samenleving werd? Aan de andere kant blijkt uit begrotingen van thans de zorg die wij hebben voor anderen, terwijl deze in het jaar 1901 van overheidswege nog ver te zoeken was”.

Letterlijk en figuurlijk een plaatje: de Torenstraat rond 1905. Feitelijk was de naam van de straat Postkantoorstraat (Foto: Historisch Museum Ede).

Oud Ede in brieven aan gemeente: Niet alle veranderingen zijn verbeteringen

Het bestuur van de Vereniging Oud Ede heeft zich - tot tweemaal toe zelfs - uitgesproken over landschappelijke en andere veranderingen die op gezag van het gemeentebestuur (dreigen te) worden uitgevoerd. De gedachtengang binnen het bestuur werd in twee uitvoerige brieven aan het college van Burgemeester en Wethouders en aan de gemeenteraad uiteengezet.

De eerste brief betreft de aangekondigde ingreep in het centrum van Ede. Er dient wat te gebeuren, geeft Oud Ede toe ("Ede biedt op veel plaatsen een treurig aanzien"), maar de vraag is of de operatie moet worden uitgevoerd op een wijze die velen bij de gemeente voor ogen staat. Het bestuur toont zich tevreden over het versterken van de zichtlijn tussen het raadhuis en het Marnix College vanaf het dorp richting Paasberg. Het kan zich ook vinden in handhaving van de Torenstraat, de Brouwershoef en het stratenpatroon bij het restaurant Gea.

De sfeer bij het boerderijtje aan de Driehoek, een rijksmonument, mag echter niet aangetast worden; de geplande uitbreiding van het raadhuis komt te dicht bij het boerderijtje. Het plan tot het bouwen van een woontoren met niet minder dan acht woonlagen aan het einde van de Arnhemseweg verdient nadrukkelijk heroverweging. Bij helder weer kan men vanaf het hoogste punt van de Arnhemseweg over de Gelderse Vallei uitkijken en dat uitzicht mag in de optiek van Oud Ede niet verloren gaan.

Voorkomen moet worden dat het Marnix College gesloopt wordt. Voor de gewenste uitbreiding van werkruimte voor gemeentelijke diensten kan dat schoolgebouw zeer goed worden benut.

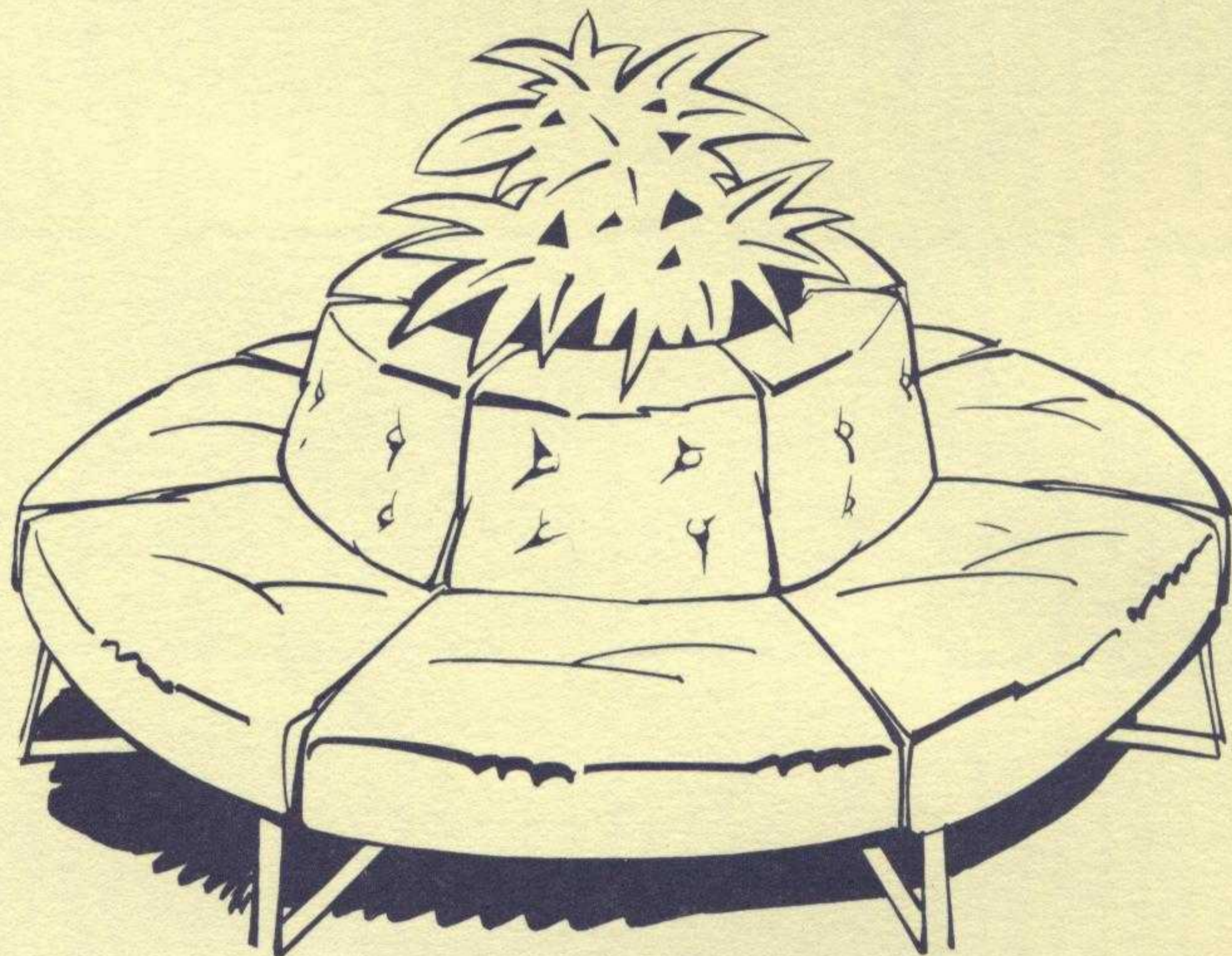
In algemene zin moet Ede herkenbaar blijven voor de inwoners. Voorts zou bij de uitvoering van graafwerk tijdig de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek ingeschakeld moeten worden. Er zal voldoende ruimte moeten zijn in de uitvoeringsschema's om deskundigen onderzoek te laten verrichten en bodemvondsten in kaart te brengen.

De tweede brief van Oud Ede verwijst naar de voornemens die de gemeente heeft omtrent woningbouw ten noorden van de weg N224. Er dreigt een landschap te verdwijnen dat zijn huidige vorm en aanzien heeft verkregen door eeuwenlang agrarisch gebruik. Ook in deze brief eerst een pluspunt: de vereniging is content met het renoveren/herstellen/opknappen van Huize Kernhem, de Doolhof, de Haneburg en de Vissekom, inclusief de directe omgeving van die plaatsen.

De dorps sfeer bij de kruisingen Zonneoordlaan/Lunterseweg en Woutersweg/Lunterseweg zou behouden moeten blijven, zoals ook de sfeervolle plekken bij enkele boerderijen gevrijwaard dienen te blijven van intensief gebruik. Er moet een "zichtlijn" geschapen worden benoorden de Doesburgerdijk, waardoor men in het oosten de Veluwe ziet en in het westen de Gelderse Vallei. Oud Ede accentueert nog eens de oproep tot het gebruik van oude veldnamen bij de naamgeving.

Het bestuur vraagt de gemeente tenslotte intensieve bebouwing in de omgeving van de Doesburgermolen tegen te houden en te voorkomen dat het gebied benoorden N224 verloederd raakt door afgetrapte houtwallen, zwerfvuil en vernielde landschapselementen.

U zoekt een bank die all-round is.

Wij zorgen dat u goed zit
met al uw geldzaken.

Voor elke spaarvorm, verzekering, lening of hypotheek bent u bij de SNS bank aan het goede adres. Maar we bieden u nog veel meer. Bij ons treft u deskundige mensen die u snel helpen. Bovendien kunt u als Privérekeninghouder van de SNS bank gebruik maken van de geldautomaat, waarmee u dag en nacht contant geld kunt opnemen. Geïnteresseerd?

Op onze kantoren vertellen wij u er graag meer over.

SNS bank

De Boek- en Kunsthandel

“Het Wapen van Ede”

Fa. Th. Menger

houdt zich aanbevolen voor de levering
van **ALLE**

Binnen- en Buitenlandse Boekwerken

Inlichtingen worden steeds gaarne verstrekt

HET WAPEN VAN EDE
boekhandel pel
HOFLEVERANCIER

GROTESTRAAT 91 - EDE

T
O
E
N
E
N
U

SINDS 1849

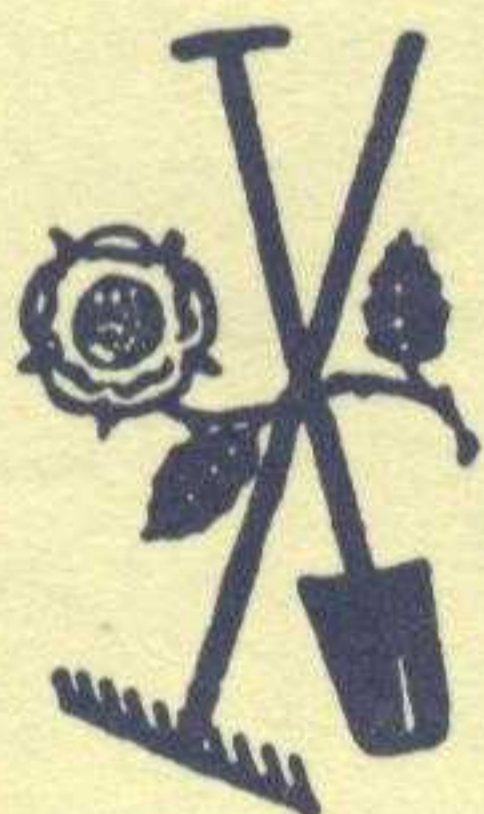
Familiedrukwerk, handelsdrukwerk,
periodieken, brochures en folders

met vakmanschap vervaardigd bij:

DRUKKERIJ FROUWS EDE BV

Stationsweg 38, 6711 PS Ede, tel. 08380 14955, fax 50574

sinds 1939

Kalverkampweg 3
6718 WJ Ede
Tel: 13835

A. J. Houtman

Tuinplanten
Tegels
Grond

Bielzen
Graszoden
Hout - enz.

OOK TUINAANLEG EN RENOVATIE

**Geen project
of kantoor
is ons te groot!
En geen winkel
te klein!**

Ook dit project,
Historisch Museum Ede
is verzorgd door:

VAN DIJK B.V.

INTERIEUR
VERZORGING

ZANDLAAN 16 - 6717 LP EDE
TELEFOON 08380 - 32359